

ТОКОВИ ИСТОРИЈЕ

Часопис Института за новију историју Србије

Год. XXIX

2/2021.

CURRENTS OF HISTORY

Journal of the Institute for Recent History of Serbia

Vol. XXIX

2/2021

Београд, 2021.

ИНСТИТУТ ЗА НОВИЈУ ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ
THE INSTITUTE FOR RECENT HISTORY OF SERBIA

За издавача
др Миле Бјелајац

Главни и одговорни уредник
Editor-in-chief
др Владан Јовановић

Редакција – Editorial board
др Ивана Добривојевић Томић, Институт за савремену историју, Београд
др Драган Бакић, Балканолошки институт САНУ, Београд
проф. др Катрин Орел, Француски национални центар за научна истраживања,
Центар за турске, османске, балканске и централноазијске студије, Париз
проф. др Бојан Балковец, Филозофски факултет Универзитета у Љубљани
проф. др Јарослав Валеријанович Вишњаков, Универзитет МГИМО, Москва
проф. др Арпад Хорњак, Универзитет у Печују
проф. др Ондреј Војтјеховски, Карлов универзитет, Праг
др Сабине Рутар, Лајбниц институт за источну и југоисточну Европу, Регензбург
др Александар Раковић, Институт за новију историју Србије, Београд
др Весна Ђикановић, Институт за новију историју Србије, Београд

Секретар редакције – Editorial secretary
мсп Наталија Димић

Лектура и коректура – Editing and proofreading
Биљана Рацковић

Превод и редактура текстова на енглеском
English translation, editing and proofreading
Ивица Павловић

Техничка обрада текста – Text editing
Мирјана Вујашевић

УДК 949.71
ISSN 0354-6497 (штампано изд.)
ISSN 2560-547X (online)
DOI 10.31212/tokovi

Издавање часописа *Токови историје* финансира
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Токови историје налазе се на ERIH PLUS листи и у SCOPUS, CEEOL, DOAJ
и Crossref бази.
Часопис излази три пута годишње.

Адреса Редакције
Трг Николе Пашића 11, 11000 Београд, тел.: 011/3398-613
<http://tokovi.istorije.rs/>; e-mail: tokoviistorije@gmail.com

Издавач
Институт за новију историју Србије, Београд
Трг Николе Пашића 11

Прелом текста
Ђорђе Секерезовић

Штампа
Чигоја штампа, Београд

Тираж
120 примерака

На основу мишљења Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, часопис *Токови историје* ослобођен је плаћања општег пореза на промет.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

93/94

ТОКОВИ историје : часопис Института за новију историју Србије = Currents of history : journal of the Institute for Recent History of Serbia / главни и одговорни уредник Владан Јовановић. - 1993, бр. 1/2- . - Београд : Институт за новију историју Србије, 1993- (Београд : Чигоја штампа). - 24 cm

Три пута годишње. - Је наставак: Tokovi (Beograd) = ISSN 0354-1223. - Друго издање на другом медијуму: Токови историје (Online) = ISSN 2560-547X
ISSN 0354-6497 = Tokovi istorije
COBISS.SR-ID 44343042

САДРЖАЈ
Contents
2/2021.

ЧЛАНЦИ
Articles

- Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ, Драгомир БОНЦИЋ*
СТЕВАН ИВАНИЋ (1884–1948) – ПРИЛОГ ЗА БИОГРАФИЈУ
Jelena Jovanović Simić, Dragomir Bondžić
Stevan Ivanić (1884–1948) – A contribution to a biography 11
- Наташа МИЛИЋЕВИЋ, Милош ТИМОТИЈЕВИЋ*
ТРАМВАЈ, ФИЈАКЕР И БИЦИКЛ: САОБРАЋАЈНА СВАКОДНЕВИЦА
У ОКУПИРАНОМ БЕОГРАДУ 1941. ГОДИНЕ
Nataša Milićević, Miloš Timotijević
Tram, carriage and bicycle: Everyday traffic
in occupied Belgrade in 1941 39
- Александар РАКОЊАЦ*
ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СОВЈЕТСКИХ ЕКОНОМСКИХ МЕТОДА
У ЈУГОСЛОВЕНСКУ ПРИВРЕДУ: ИНДУСТРИЈА И РУДАРСТВО (1945–1947)
Aleksandar Rakonjac
Implementation of Soviet economic methods in the Yugoslav economy:
industry and mining (1945–1947) 65
- Јован ЧАВОШКИ*
ДРУГИ БЕОГРАД ИЛИ ДРУГИ БАНДУНГ? ЈУГОСЛАВИЈА
И БОРБА ЗА ПРЕВЛАСТ УНУТАР ТРЕЋЕГ СВЕТА (1962–1965)
Jovan Čavoški
Second Belgrade or Second Bandung? Yugoslavia and the fight for
supremacy in the Third World (1962–1965) 87
- Димитрије МАТИЋ*
УЛОГА КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ШПАНИЈЕ У УСПОСТАВЉАЊУ
ДИПЛОМАТСКИХ ОДНОСА ИЗМЕЂУ БЕОГРАДА И МАДРИДА
НАКОН ФРАНКОВЕ СМРТИ
Dimitrije Matić
The role of the Communist Party of Spain in the establishment
of diplomatic relations between Belgrade and Madrid
after the death of Franco 119

Јан ПЕЛИКАН, Ондреј ВОЈТЈЕХОВСКИ
ЧЕХОСЛОВАЧКА И ЈУГОСЛАВИЈА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ
СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА 20. ВЕКА
Jan Pelikán, Ondřej Vojtěchovský
Czechoslovakia and Yugoslavia in the second half of the 1970s 147

Nikica BARIĆ
DUBROVAČKI DANI ALEKSANDRA RANKOVIĆA 1970–1983.
Nikica Barić
Aleksandar Ranković in Dubrovnik, 1970–1983 175

Слободан СЕЛИНИЋ
ИЗБОР КАДРОВА ИЗ СРБИЈЕ У ПРЕДСЕДНИШТВО ЦК СКЈ 1981–1983:
ПОЛИТИЧКЕ БОРБЕ ПОСЛЕ СМРТИ ЈОСИПА БРОЗА
Slobodan Selinić
Serbian cadre selection to the Presidium of the Central Committee
of the League of Communists of Yugoslavia 1981–1983:
political infighting after the death of Josip Broz 199

ИСТОРИОГРАФИЈА **Historiography**

Драгиша Д. ВАСИЋ
КАКО ЈЕ И ЗАШТО ПАЛА „ДЕКЛАРИСАНА ОДБРАНА ИСТОРИЈЕ“
ДУБРАВКЕ СТОЈАНОВИЋ И ХУСНИЈЕ КАМБЕРОВИЋА?
Dragiša D. Vasić
How and why “the declared defense of history” by Dubravka
Stojanović and Husnija Kamberović collapsed 231

ПРИКАЗИ **Reviews**

Ненад АНЖЕЛ
Zoran M. Jovanović. *Istorija ravnorečke župe i njenog okruženja – lice
i naličja istorije srednjeg Pomoravlja.*
Beograd: Beogradska nadbiskupija, 2019. 259

Срђан МИЋИЋ
Živko Avramovski. *Nemci o Kraljevini Jugoslaviji 1920–1941,*
tom I, 1920–1929. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2020. 262

Срђан МИЋИЋ

Perica Hadži-Jovančić. *The Third Reich and Yugoslavia: An Economy of Fear, 1933–1941*. London: Bloomsbury Academic, 2020. 265

Зоран ЈАЊЕТОВИЋ

Мирослав П. Лазић, *Експлозија у Смедереву 5. јуна 1941. године / 80 година после*. Смедерево: Музеј у Смедереву, 2021. 269

Слободан СЕЛИНИЋ

Архивска грађа у теорији и пракси, зборник радова, ур. Слободанка Цветковић. Београд: Архивистичко друштво Србије, 2020. 271

Димитрије МАТИЋ

Jelena Đureinović. *The Politics of Memory of the Second World War in Contemporary Serbia. Collaboration, Resistance and Retribution*. Routledge, 2020. 272

Ирина АНТАНАСИЈЕВИЋ

Милана Живановић. *И крст и петокрака: Руски гробни комплекси у Југославији у 20. веку*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2020. 275

Богдан ЖИВКОВИЋ

Federico Tenca Montini. *La Jugoslavia e la questione di Trieste, 1945–1954*. Bologna: il Mulino, 2020. 279

Милош ТИМОТИЈЕВИЋ

Петар Ристановић. *Илузија моћи: српски критички интелектуалци и комунистички режим*. Београд: Фондација „Александар Невски“, ИП „Принцип“, 2020. 283

Момир НИНКОВИЋ

Срђан Цветковић. *Борислав Пекић: живот бунтовника*. Београд: Catena mundi, 2020. 287

Милан ПИЉАК

The Economic History of Central, East and South-East Europe 1800 to the Present, ed. Matthias Morys. New York: Routledge 2021. 291

Емилија ЦВЕТКОВИЋ

Izazovi izučavanja ekonomske istorije u Srbiji, ur. Vesna Aleksić, Marko Miljković. Београд: Institut ekonomskih nauka, 2020. 295

<i>Петар ЂУРЧИЋ</i> Небојша Владисављевић. <i>Антибирокуратска револуција</i> . Београд: Архипелаг, 2020.	298
--	-----

ИНФОРМАЦИЈЕ О НАУЧНИМ СКУПОВИМА **Information on Conferences**

<i>Милана ЖИВАНОВИЋ</i> Научна конференција <i>80 година од избијања Другог светског рата</i> <i>на простору Југославије и страдања града Крагујевца: Нови помаци</i> <i>или ревизије историје</i> , Крагујевац, 25. 5. 2021.	305
---	-----

<i>Наталија ДИМИЋ</i> <i>Diplomacy between Crisis and Cooperation: Fourth Conference of the</i> <i>New Diplomatic History Network</i> , 26–28. 5. 2021.	306
--	-----

<i>Срђан МИЛОШЕВИЋ</i> Округли сто поводом стогодишњице од усвајања Видовданског устава, Правни факултет Универзитета Унион, 28. 6. 2021.	308
--	-----

ПОДАЦИ О АУТОРИМА	311
-------------------------	-----

УПУТСТВО ЗА ПРЕДАЈУ РУКОПИСА	313
------------------------------------	-----

средњовековне монетарне историје, које представљају значајну полазну тачку за наредна истраживања економске историје овог раздобља. Последње истраживање у оквиру овог поглавља, аутора Емилије Цветковић и др Александра Матковића, посвећено је наслеђу Комисије за економску историју Југославије, која је била саставни део Савеза историчара Југославије од средине 60-их година па до распада социјалистичке Југославије. Реализовани пројекти, издавачка делатност, међународна сарадња и изазови са којима се суочавала Комисија за економску историју Југославије представљају користан показатељ за усмеравање домаћих и међународних активности Центра за економску историју.

На нешто више од две стотине страница, које садрже текстове оригиналних научних истраживања еминентних стручњака, затим прилоге у виду пописа архивских фондова, статистике и математичке описе економетријских модела, предочени су веома вредни резултати научних истраживања у области економске историје. Осим скретања пажње научне јавности у Србији на значај изучавања ове дисциплине, разнородност тема, хронолошких раздобља, методолошких и теоријских приступа, у зборнику се указује на огромне потенцијале које економска историја, као интердисциплинарно поље, ставља пред истраживаче. То што радови нису груписани око конкретнијих тема одговара врло опште постављеном наслову самог зборника, због чега је подела на поменута поглавља сасвим адекватна. Са друге стране, треба имати на уму да је у питању зборник радова са прве националне конференције Центра за економску историју, чији је циљ информисање стручњака, као и оних који се тек упознају са економском историјом, са дOMETИМА досадашњих истраживања у Србији и изазовима које она доносе. Дисеминација научних резултата кроз сличне компендијуме знања представља незаобилазан корак на путу ка систематском проучавању економске историје, а овај зборник чини весником бројних издања Центра за економску историју у оквиру Института економских наука у Београду.

Емилија ЦВЕТКОВИЋ

Небојша Владисављевић. *Антибироократска револуција*.
Београд: Архипелаг, 2020, 297.

Студије о нашој недавној прошлости још увек су малобројне. Због тога монографија *Антибироократска револуција* издавачке куће Архипелаг представља вредан допринос разумевању савремене историје Србије. Аутор дела, однедавно редовни професор београдског Факултета политичких наука, Небојша Владисављевић већ више деценија брижљиво проучава

феномене ауторитаризма, демократије, друштвених покрета, револуције, етничких односа, комунизма и посткомунизма. У свету, професор Владисављевић спада у ред признатих познавалаца транзиције из комунистичке у посткомунистичку епоху, а монографија коју представљамо заправо је превод будући да је ово дело штампано 2008. године на енглеском језику у издању престижне издавачке куће Палгрејв Макмилан (енг. Palgrave Macmillan).

Садржај рада у великој мери одсликава и Владисављевићев приступ теми. Иако у тексту доминира политиколошка методологија, аутор је антибиروقратску револуцију, не толико експлицитно, историзовао смештајући је у шири контекст, пре свега анализом многобројних друштвених покрета, политичког миљеа, логике и развоја колективног деловања, политике супротстављања, али и институционалног оквира.

Од изузетне важности за разумевање овог дела, које није ни публицистичко ни класично историографско, јесте чињеница да је Владисављевић проучавајући различите интерпретације догађаја са краја осамдесетих, разговарајући са учесницима и анализирајући расположиве документарне изворе (не би требало изгубити из вида да му нису била доступна многобројна архивска документа због затворености многих фондова) успео да изгради једну независну слику а да не заузима вредносне судове и не фаворизује ни главне протагонисте нити њихове антагонисте. Зато монографија *Антибиروقратска револуција* није ни једнозначна ни симплификована, каква су била поједина ранија тумачења.

Догађаје с краја 1988. и почетка 1989. године требало би, сугерише аутор, најпре посматрати у широј институционалној схеми времена дубоке кризе федеративног система. Радикална децентрализација Југославије, започета средином шездесетих година XX века, умногоме је утицала како на усложњавање процеса доношења одлука тако и на функционалност Југославије као јединствене политичке заједнице. У околностима попуштања тврдог ауторитаризма током педесетих и шездесетих година, отпори на националној бази, попут оних на Косову и Метохији крајем шездесетих и у Хрватској почетком седамдесетих година, били су показатељи да мора да се крене у ограничену плурализацију и изразиту децентрализацију власти унутар система владајуће партије и њених републичких и покрајинских подружница. Међутим, федерација и њени конституенти тешко су у наредним деценијама могли функционално да доносе одлуке, а оваква политика имала је за последицу јачање републичких и покрајинских партијских органа. Такође, самоуправљање у времену економске кризе тешко је могло да се организује без помоћи Савеза комуниста Југославије, који је и сам пролазио кроз кризу ауторитарног поретка. Све то додатно је убрзало негодовања против система који је био коначно дефинисан Уставом СФРЈ из 1974. и Законом о удруженом раду из 1976. године.

Владисављевић је, поред свега наведеног, учео прве знаке незадовољства оваквим устројством најпре у партијском и политичком руководству уже Србије, које је покушавало да спута партикуларизам покрајина. Као

што је и аутор детаљно описао, оно је током осамдесетих година било концентрисано на редефинисање односа републике и покрајина, као и на унутрашње борбе за превласт. Једна од вредности ове монографије јесте у томе што се децентрира од промилошевићевских или простамболићевских тумачења борби пре и током чувене Осме седнице ЦК СК Србије. Зарад власти Стамболић је, у Владисављевићевој интерпретацији, био спреман да изгради читаву мрежу клијената и развије механизам постављања својих људи на челне положаје кршећи раније интерне принципе партијског функционисања. На сличан начин представљен је и Милошевић. Ипак, аутор је истакао и разлике у политичкој тактици и стилу оба лидера, истовремено одбацујући раније тврдње о дијаметрално супротним програмским разликама два супротстављена тabora. Постављајући питање због чега је Милошевић однео превагу над некадашњим пријатељем и патроном Стамболићем, аутор је изнео тезу да је то био спој унутарпартијских подозривости према Стамболићевом клану, уверења већине чланова партије да би управо Милошевић у систем требало да уведе доста флексибилности и ефикасности, Милошевићевих личних квалитета, као и његовог стратешког позиционирања унутар партијских структура. Како је Владисављевић приметио, битан фактор у Милошевићевом успону били су и медији, који су нагло подигли његову популарност.

Други значајан покретач промена били су Срби са Косова и Метохије. Њихов покрет, закључује аутор, био је аутентичан и независан од партијског система, те је био усмерен на егзистенцијална питања Срба у тој покрајини. Пратећи дешавања на тлу јужне покрајине, Владисављевић је изнео тврдњу да је на мобилизацију Срба утицао како стварни притисак Албанаца тако и ширење непроверених вести и гласина о албанским злочинима над Србима. Међутим, без других актера, косовскометохијски Срби тешко су могли да изведу процес промена.

Управо у јединственом међуутицају националног и социјалног у незадовољству народа, уз делимичну и не увек системску подршку партијског врха Србије, Владисављевић је видео главни замајац који је убрзао већ покренуте уставне промене. Битан закључак целокупног дела јесте да 1988. године ниједна од незадовољних опција (косовскометохијски Срби, партија и радништво) није нити одступила од комунистичког курса, нити је заговарала процес демократизације какав је био својствен сличним покретима у земљама Источне Европе. Ти протести имали су за циљ смену политичких елита у Војводини, на Косову и у Црној Гори и у тим околностима националне теме нису биле толико изражене. Њихова пуна афирмација започела је тек, према ауторовим тврдњама, са немирима на Косову током 1989. године.

Посматрајући последице антибирократске револуције, Владисављевић је закључио да је успех протеста онеспособио тадашње албанско политичко руководство за даље деловање у југословенским оквирима. Наиме, између новембра 1988. и фебруара 1989. догодио се вакуум моћи унутар албанских политичких елита које су почеле да се сукобљавају око

власти, а пораз групе око Азема Власија пратило је и велико незадовољство локалних Албанаца тадашњим стањем. Слично Србима, и Албанци су у првој фази своје националне мобилизације, према Владисављевићу, наглашавали јединство са другим деловима Југославије и истицали упоредо и недељивост земље и потребу за проширењем аутономије Косова. Такође, тек са фебруарским протестима 1989. и блокадом покрајине започиње интензивно окретање Албанаца ка идејама независности и потпуног отпора југословенској држави. Додатни импулси већој резистентности косовскометохијских Албанаца према властима у Београду били су не само државно окретање ка репресији већ и насилно увођење уставних промена без разматрања других предлога попут оних о асиметричној аутономији Војводине и Косова.

Друга важна последица антибиروقратске револуције јесте заостравање сукоба између Србије и Словеније због различитих државно-правних концепција. Словеначко руководство је било незадовољно променама у Војводини и Црној Гори, а подршком албанским политичарима и рударима из Старог трга они су покушавали да заштите целокупан децентрализован федерални пројекат, сматрајући то најделотворнијим оквиром за званичну Љубљану. Ово заостравање аутор је означио као крај доминантно срдачних односа између политичких елита Србије и Словеније који су трајали од уједињења 1918. године.

И поред чињенице да је предмет истраживања пре свега била Србија, морамо истаћи да овој књизи недостају детаљнији описи сукоба унутар политичког руководства Црне Горе. Примењујући исти (по нама, веома успешан и уверљив) модел анализе борби за моћ, Владисављевићева монографија била би богатија и са нешто више занимљивих детаља и закључака. Свакако, такав приступ допринео би и бољем разумевању не само савремене политичке историје Србије већ и Црне Горе. Због тога остаје жал што аутор није приказао политички успон Момира Булатовића, Светозара Маровића и Мила Ђукановића. Можда ово може бити предлог за нову студију која би читалачкој публици у Србији и окружењу била веома занимљива и корисна. Но, и без те анализе читаоци пред собом имају изузетно вредно, аналитичко, акрибично и интригантно дело вредно читања.

Петар С. ЂУРЧИЋ